

Spaniens nyare historia kan sägas ha börjat med landets kaotiska 1930-tal och förspelet till inbördeskriget. Huvudmotståndarna var dels vänsterns republikanska s.k. *Folkfront*, dels högergrupperna med *Falangen* som dominerande kraft. Ingen sida var dock något enhetligt sällskap, snarare varsin mycket ohelig allians.

I Folkfronten återfanns socialister, syndikalister, anarkister, kommunister och renodlade marxister – allt ifrån övertygade demokrater till våldsbenägna ytterlighetsgrupper. Var och en hade sina egna mål och drömmar om framtiden. Det som förenade var i första hand avståndstagandet gentemot kyrkan och mot borgerligheten, som man menade hade fascistiska tendenser. Om den vann valet i februari 1936 skulle det resultera i inbördeskrig, deklarerade vissa vänsterledare.

Högersidan, å sin sida, fruktade att framgång för vänstern skulle resultera i en kommunistisk stat. Sovjetledaren Josef Stalin hade vid den här tiden konsoliderat sin makt, det man trodde var en angenäm ”arbetarstat” lockade många i Väst. Det är lätt att förstå den ängslan som genomsyrade landet.

Vänstern vann valet med knapp majoritet. Spänningen ökade under våren allt mer, i parlamentet såväl

som bland allmänheten. En våg av attentat från båda sidorna kulminerade på sommaren då en grupp falangister sköt ihjäl den socialistiske polislöjtnanten José Castillo. Dennes vänner tog en dag senare hämnd genom att mörda ordföranden i monarkistpartiet, José Calvo Sotelo, en av landets främsta ekonomer, på 1920-talet finansminister och nu på nytt medlem av parlamentet. Han sågs som falangisternas starkaste namn.

Dubbeldådet blev den tändande gnistan. Alla hämningar brast, snart var inbördeskriget ett faktum. Det skulle pågå i nära tre år och bli ett av 1900-talets grymmaste.

Högersidans ledande man var generalen Francisco Franco, som efter sin seger i slutet av mars 1939 blev landets självskrivne ledare.

Med facit i hand

kan man fundera över det 36-åriga envälde som kriget banade väg för. Att Franco var en synnerligen hård

ledare är väl dokumenterat. Men är det säkert att vänstern skulle ha stått för ett bättre samhälle? Det trodde förstås alla som kämpade för republiken. Inte minst de omfattande skaror som mötte upp från andra länder på vänsterns sida. De högersinnade var långt färre.

Kunde då Spanien, om utgången hade blivit den motsatta, ha hamnat i kommunismen? Den frågan är svår att besvara, men i varje fall föreföll det på den tiden så. Medan kampen pågick visade ingen av sidorna några hämningar när det gällde att plundra, lemlästa och döda sina landsmän, tillsammans över 100.000 personer. Till det kommer de mer än en halv miljon som stupade i strid eller dog av umbäranden.

Viktigt att hålla i minnet är i varje fall att alternativet till Francos diktatur knappast var någon stabil demokrati av nordiskt eller brittiskt slag utan mycket väl kunde ha blivit en annan våldsstat.

Franco avlider

i november 1975. Som sin efterträdare hade han redan år 1947 valt den då endast tioårige Juan Carlos av huset Borbón, den ätt som sedan tidigt 1700-tal spelat en dominerande roll i Spanien (och ända sedan 1500-talet också i Frankrike). Valet kan te sig förvånande men tros ha berott på att Franco fattat personligt tycke för pojken. Kanske bidrog också att han själv inte hade någon son.

Man räknade allmänt med att Juan Carlos skulle fortsätta Francos auktoritära linje. Få visste att hans verkliga kynne var ett helt annat. ”Avslöja inte vad du tänker, behåll dina tankar för dig själv!” var ett råd han tidigt fått av sin liberalt sinnade far Don Juan (som länge levde i landsflykt och själv aldrig blev regent). Juan Carlos följde under flera decennier uppmaningen medan han bidade sin tid. Utåt stod han vid diktatorns sida, framför allt vid diverse officiella ceremonier.

När han som nybliven konung för första gången talade i parlamentet inledde han med ett tack till den bortgångne Franco och svor trohet till den fascistiska Falangens ideal. Men sedan lade han till den flertydiga meningen "Idag inleds en ny etapp i Spaniens historia". Den 37-årige monarken hade planer av helt annat slag än hans mentor avsett. Han ville lägga makten i folkets händer genom upprättandet av en konstitutionell monarki av engelskt snitt (kanske påverkad av fadern som var englandsvän). Detta kunde dock inte göras i ett enda steg, särskilt som flertalet i stats-

Kung Juan Carlos

apparaten fortfarande hyllade det förgångna. Kungen var tvungen att vara försiktig om hans plan skulle lyckas.

En övergångsregering som tog vid efter Francos död bestod till stor del av samma personer som denne utvalt. Under påverkan av landets nu allt sämre ekonomi samt stora strejker och demonstrationer började så småningom allt fler ministrar och andra beslutsfattare inse att något radikalt måste göras. Folket krävde äntligen frihet och frigivande av det stora antalet politiska fångar.

Kungen griper in

Sommaren 1976 avskedade Juan Carlos den av Franco utsedde premiärministern Carlos Arias Navarro och ersatte honom med Adolfo Suárez, vilken han kände sedan länge och ett halvår tidigare hade placerat i regeringen. Denne var ännu ingen framträdande politiker, varför beslutet kom oväntat. I den spanska liksom i betydande del av den internationella pressen utmålades det som ett stort misstag.

Suárez satte genast, med kungen i ryggen, igång att försöka övertyga de francotrogna om att en övergång till demokrati vore den enda rimliga vägen för Spanien. Åtagandet var en jätteuppgift som berörde

Adolfo Suárez

inte bara regering och riksdag. Det inkluderade också ett stort antal andra befattningshavare runt om i landet. Inte blev det lättare av att om han lyckades skulle åtskilliga av dessa förlora sina positioner.

I november skedde individuell votering i parlamentet med resultatet att en stor majoritet faktiskt röstade ja. När inom kort även befolkningen fick säga sin mening blev det än mer förkrossande: hela 94% ville ha demokrati.

De följande åren, en period kallad La transición (Övergången), blev ändå långt ifrån problemfri. Strejker och sammanstötningar blossade ideligen upp, blodiga dåd utfördes av terrorister från vänster såväl som från höger. Baskiska, katalanska och galiciska nationalisterna ville att deras områden, som redan hade ett visst självstyre, skulle frigöra

sig helt från Spanien. Samma konflikt pågår ännu idag.

Det första fria valet

till riksdagen hölls under sommaren 1977. Det hade i början av året föregåtts av en rad blodiga dåd, utförda av män som fruktade demokratin och ville att krigsmakten nu skulle leda landet. Men tiderna hade redan hunnit förändras: troligen gynnade våldshandlingarna tvärtom de demokratiska krafterna.

Under våren hade många tidigare förbjudna partier åter gjorts lagliga. När kommunistledarna Santiago Carillo och den sedan Franco kom till makten sovjetbaserade Dolores Ibarruri Gómez (vanligen kallad "La Pasionaria") återvände till Spanien fruktade många att militären skulle ingripa och landet vara tillbaka på ruta 1, d.v.s. den olycksdiga sommaren 1936. Men krigsmakten avvaktade. Huvuddelen av kommunistpartiet visade sig inte längre ha målsättningen att skapa en spansk sovjetstat. Även andra ytterlighetspartier hade av decennierna som gått lärt sig att bli både mer realistiska och mer ansvarsfulla.

Valet vanns av Suárez och hans parti UCD (Demokratiska centerunionen), bestående av måttfulla center- och högergrupperingar.

Kommunisterna fick 9%. Valdeltagandet låg på 77%.

La Constitución

Efter valet påbörjades arbetet med en ny författning. Det skulle ta mer än ett år med åtskilliga duster mellan partierna. Vart och ett hävdade främst sina egna intressen. Mycket tack vare kungens envetna krav att det måste bli en lag för *alla* invånare lyckades man till sist enas.

Svårast tycks det inte ha varit för kommunisterna, som man kunde ha väntat, utan för PSOE (Partido Socialista Obrero Español – Socialistiska spanska arbetarepartiet). Särskilt att erkänna monarkin som statsform var ett stort steg för dess av tradition republikanska ledare.

Den 6 december 1978 skedde en folkomröstning om konstitutionen, vilken med ett valdeltagande på 66% godkändes av 88% ja-röster medan 8% röstade nej. "Konstitutionens dag" firas alltjämt varje år.

I mars-april 1979 följde man upp med statliga och kommunala val, grundade på den nya författningen. Det statliga vanns åter av UCD och Soárez med nästan 50% av mandaten. PSOE erövrade 36%, kommunisterna knappt 7%.

Till de stora uppgifterna hörde att närma landet till EG, något som skulle ta många år och slutföras

först under en senare regering. Det var också under den här tiden man lade grunden för de 17 autonoma regioner, som landet idag består av.

Centerunionen brottades med svåra inre revirstrider, vilka resulterade i förseningar och efter drygt ett år att regeringen sprack. Soárez uppgift blev att för fjärde gången bilda en ny, men inte heller den skulle komma att hålla länge.

Oro under ytan

Läget i landet var alltjämt mycket spänt. Särskilt svarade den baskiska vänsterns terrororganisation ETA för att ingen i framträdande ställning kunde känna sig säker (Euskadi Ta Askatasuna – ungefär Det baskiska fosterlandets frihet; rörelsen verksam sedan 1961).

Blodiga attentat utfördes gång på gång mot politiker, militärer, poliser och andra. Sammanlagt dödades mer än 300 personer under de fem första åren efter Francos död. Allra värst var 1980 med hela 125 mord, bortåt hundra av dem utförda av ETA, ett tjugotal av högerfanatiker.

En extra utmaning fick Suárez och hans regering 1980 när Socialistpartiet genom sin ledare Felipe González begärde misstroendevotum på grund av att Centerunionen påstods ha hemliga kontakter

med ETA. Suárez vann visserligen omröstningen, men händelsen inledd början till slutet för denne politiker, som mer än någon annan arbetat för Spaniens övergång från diktatur till demokrati.

Då han i slutet av januari 1981 inlämnade sin avskedsansökan valde Juan Carlos som efterträdare Leopoldo Calvo Sotelo, dittills vice finansminister och en av Suárez nära medarbetare.

Leopoldo Calvo Sotelo

Francoisterna ger sig inte

Den nödvändiga bekräftelsen från riksdagen hade dock bara hunnit påbörjas när stor dramatik uppstod. Det var den 23 februari 1981 klockan 18.20, mitt under en session i parlamentet där valet av den nye premiärministern pågick.

Plötsligt trängde en hop uniformerade män in, ledda av en överstelöjtnant Antonio Tejero Molina med

revolver i handen. "Lägg er ner på golvet!" ropade han till den överrumplade församlingen. När en av ledamöterna istället reste sig för att stoppa honom började upprorsmakarna skjuta skrämshot. Alla närvarande sökte skydd mellan bänkarna – utom Suárez, som envist stod kvar i talarstolen. Hela parlamentet togs som gisslan

Allt skedde inför öppna TV-kamrator. Sällan har ett försök till statskupp blivit dokumenterat så tydligt för eftervärlden, filmat in flagranti.

Tejero hotar

Suárez står kvar

Avsikten var att armén skulle ta över och bilda en av både militärer och civila sammansatt regering av samma slag som en tidigare härskare, Primo de Rivera, grundat sin diktatur på 1923. Det hela var väl förberett. Runt byggnaden hade löjtnant Suárez Alonso i Guardia Civils underrättelsetjänst i förväg obemärkt placerat ut ett par hundra man för att underlätta tillträdet. I utkanten av Madrid stod armégrupper med pansarvagnar beredda att på order från kuppmännen rycka in i staden.

Till ledarna för upproret hörde en general Jaime Milans del Bosch i Valencia. Han proklamerade genast utgångsförbud och kommenterade ut stridsvagnar på stadens gator.

Milans del Bosch

Juan Carlos tar ställning

Kungen fattade genast situationens allvar. Det exakta händelseförloppet är aningen oklart, men han satte snabbt igång att ringa runt till militärbefälhavare över hela landet, troligen främst för att utröna var de stod. När han efter en stund, kanske ett par timmar, hade bestämt sig för vilken väg han skulle välja gick han in för att övertala dem som stödde kuppen att komma på andra tankar.

Då han trodde sig ha kommit tillräckligt långt gick han, kl. 01.15 på natten, ut i ett TV-tal och sade i egenskap av högste befälhavare och därför iklädd uniform: "Med anledning av den situation som uppstått genom tilldragelsen i parlamentet, och för att undvika oroligheter, har jag befallt de civila myndigheterna, däribland stridskrafternas stabschef, att vidta alla nödvändiga åtgärder för att upprätthålla den författningsevenliga ordningen inom ramen för gällande lagar". Med andra ord: de militära styrkorna kommenderades att återvända till sina förläggningar.

Så skedde också och den olycksbådande incidenten kunde få en lycklig upplösning. General Milans del Bosch och andra drog tillbaka sina styrkor efter att de sett och hört sin högste överordnades TV-

framträdande. Ledamöterna i parlamentet, Cortes, befriades fram på dagen.

Runt om i landet jublade man. Den 26 februari gick befolkningen man ur huse med banderoller: *För friheten, demokratin och konstitutionen*. I Madrid skall de ha varit över en miljon, i Barcelona en halv. Man tror att sammanlagt mer än tre miljoner människor tog del i denna jättemanifestation.

Tejero och hans meningsfränder hade missbedömt situationen i landet. Inom officerskåren fanns förvisso motstånd mot den demokratiska nyordningen. Å andra sidan hade vid det här laget det franco-trogna partiet Forza Nueva krympt till mindre än 2%. Ett tydligt tecken på omsvängningen som ägt rum under de få år som förflutit sedan Francos död.

Ett par dagar efter händelsen fortsatte parlamentet sitt avbrutna val av ny premiärminister och Calvo Sotelo kunde inför kungen svära sin trohetsed.

I maj dömdes flera nyckelpersoner i kupp försöket till långa straff. Ledarna Tejero och Milans del Bosch fick vardera 30 års fängelse. Under sin förebild Francos tid skulle de för en sådan handling utan par-don ha arkebuserats.

Kuppledaren

Antonio Tejero hade redan några år tidigare avtjänat sju månader i fängelse för delaktighet i ett annat försök. Den här gången dömdes han alltså långt hårdare. Men som brukligt är i en demokrati släpptes han efter knappt halva tiden – på villkor att han aldrig mer skulle uttala sig i politiska frågor.

Under fängelsetiden passade han på att skriva sina memoarer. Den idag 76-åriga revoltören lever numera ett lugnt familjeliv i Madrid och på Costa del Sol. Innanför murarna hade han också börjat måla, främst landskap och porträtt. Dessa lär kosta upp till 2.500 euro per styck att pryda sin vägg med.

Borgarkungen

Juan Carlos resoluta ingripande under den dramatiska februari-natten 1981 lade grunden för den popularitet han alltjämt åtnjuter. Bidragande har även varit hans folkliga framtoning och en ödmjuk inställning till ämbetet som ryms i uttalandet att "tronen måste man varje dag på nytt förtjäna".

Efter tre decennier kan den spanska monarkin tyckas stabilare än någonsin. Fast det är möjligt att skenet ändå bedrar. Stora delar av befolkningen är förvisso förtjusta i sin kung, men just där ligger ett

problem: det är Juan Carlos som person man uppskattar, inte nödvändigtvis själva monarkin.

Kritikerna brukar framföra att ett kungahus baserat på börd är odemokratiskt, eftersom kungen inte väljs av folket och att folket inte heller har fått ta ställning till alternativet republik. Precis som många antirojalister i de nordiska monarkierna bortser man här från det faktum att statsformen har beslutats av den folkvalda riksdagen och att den därigenom är demokratiskt tillkommen. Med samma resonemang kunde man annars hävda att en regering är odemokratisk om, som t.ex. i Sverige, statsministern får välja sina ministrar helt och hållet på egen hand och inte ens behöver hämta dem från den av folket kollektivt valda riksdagen.

Stabilisering

I valet hösten 1982 lyckades socialisterna för första gången uppnå egen majoritet och Felipe Gonzáles utsågs till ny premiärminister. Många stora problem återstod fortfarande att lösa, men de ständiga regeringsskiftenas tid var förbi. Gonzáles skulle komma att sitta i fjorton år, föra en försiktig reformpolitik och ansvara för en del av den utveckling, som spanjorerna och vi invandrare ännu kan njuta frukterna av. En av hans förebilder

var i själva verket det socialistiska Sverige, en av hans vänner Olof Palme.

Händelserna i februari 1981 utgjorde emellertid inte sista attacken emot demokratin. Flera nya kuppförsök planerades under de närmaste åren men avslöjades i tid. Så gjorde även ett bombdåd i Galicien sommaren 1985, avsett att döda kungen, kronprinsen och Gonzáles. Demokratin hade kommit för att stanna och har i trettio år visat sig hålla stånd.

Landet skjuter fart

Det spanska samhället har under det senaste kvartssekleet genomgått en storartad social och ekonomisk utveckling. Och det har skett i snabbare takt än kanske någon annanstans i Europa. Startpunkt var författningen som antogs 1978 och den politiska stabilitet som inträdde efter valet fyra år senare, där PSOE vann egen majoritet.

Under loppet av en enda generation har landet förvandlats från en ineffektiv, på många områden efterbliven diktatur med starkt kyrklig prägel till en framgångsrik modern, till stor del sekulariserad nation med mogna institutioner och stabil demokrati.

Katolska kyrkan finns förstås kvar men med alltmer begränsad makt.

Ett exempel på dess marginalisering är den nya skollagen, där religionskunskap har förvisats från obligatorium till frivilligt ämne, en följd av socialisternas traditionellt antikyrkliga hållning.

Smärtfri har den här omvandlingsprocessen inte alltid varit. Det traditionella spanska samhällets möte med massturismen från den fria, frispråkiga och frigjorda världen, inte minst från Norden, har lett till en del kulturchocker.

Långt efter det att demokratin befästs har landet tvingats leva i oro, inte minst för de ständigt återkommande bombdåd som utförts av den baskiska terrororganisationen ETA. Även om dess mål är andra än kuppmannens har det befast känslan att ingenting är riktigt säkert i detta land, där våldet alltid lurat bakom knuten.

Felipe Gonzáles

Nato

Spanien hade på Francos tid beviljats inträde i försvarsalliansen tack vare att USA ville anlägga baser här. Men när man nu skulle folkomrösta om saken blev det stora motsättningar. Den socialdemokratiska regeringen företrädde ja-sidan (i motsats till dem som stod ännu längre till vänster) och försökte på alla sätt att få folket med sig. Man lär ha gått så långt som att hota med ett möjligt anfall från Afrika om spanjorerna skulle rösta nej! Med knapp marginal blev det till sist ett ja.

Europatanken

Ett av regeringen Gonzáles första mål var att bryta den isolering som Spanien befunnit sig i sedan långt före Franco. Mycket arbete ägnades därför åt medverkan i olika internationella organisationer. Men det som möjliggjorde omsättandet av alla storstilade planer i verklighet var inträdet i Europeiska Gemenskapen 1986 efter åtskilliga år av förberedelser och förhandlingar.

EG ställde stränga krav, och det var inte lätt att tillräckligt snabbt avveckla landets föråldrade planekonomi och ersätta den med modern marknadsekonomi. Förberedelser hade visserligen gjorts i det tysta redan under Francos sista år, men stora insatser återstod.

Omstrukturering blev nödvändig med massavskedanden i konkurrenssvaga näringsgrenar, bl.a. den tunga industrin. Många upplevde det som extra svårsmält att det genomfördes av en arbetarregering.

På nyåret 1986 skedde det efterlängtnade inträdet i Gemenskapen. Att det för landet som helhet var ett lyckokast skulle snart visa sig. De drygt två decennier som förflutit har bjudit på framsteg i en omfattning som få kunnat ana. Med hjälp av de mycket stora beloppen från Bryssel har hela infrastrukturen kunnat förnyas. Ett av många exempel är det nationella vägnätets modernisering och utbyggnad med bland annat den för Spanien nya företeelsen motorvägar (autovias).

EU:s välsignelse

Under Franco-eran var det, som alltid i diktaturer, mycket som gick på sparlåga eller inte gick alls. Behovet att efter dess fall få hjulen igång var följaktligen stort. Utan pengarna från Bryssel skulle det ha tagit mångdubbel tid.

Mer än en gång har det ju varit demokratiers tunga värv att städa upp efter maktberusade enväldens misshushållning och likgiltighet för sina befolkningars behov. Det mest kända exemplet är väl Västtysklands införlivande av det bankrutta

DDR för två decennier sedan. För Spanien (liksom för Portugal som också gick med 1986) har EG spelat en stabiliserande och ekonomisk nyckelroll.

Övergripande uppgifter av det slaget är vad Gemenskapen, numera EU, i främsta rummet är till för. Det är något som man i det tämligen historieignoranta Sverige gärna bortser ifrån. Där tillmäts alltjämt löpsedelsfrågor som den om snuset eller om gurkornas böjning (vilken Bryssel beklagligtvis också lagt sig i) större intresse än att försvara den fred, som under hela den europeiska historien har varit så dyrköpt.

Med början i de under åren kring 1950 bildade Europarådet resp. Kol- och stålunionen, har stabilitetsförbundet EG/EU växt fram för att idag omfatta 27 stater. Sett i europeiskt perspektiv har detta varit av utomordentligt stor betydelse. Aldrig förr under historisk tid har Centraleuropa varit förunnad en sådan lång period utan krig som sedan 1945.

Moderna lagar

Ett fält i behov av helt nya normer var lagstiftningen. Gonzáles tog itu med en rad tunga områden som domstolsväsende, utbildning och hälsovård. Han lät skapa tidsenliga regler för pensioner, arbetslöshetsersättning m.m. Militärens roll i det nya samhället måste också förändras. Epokgörande i det katolska landet var att abort blev tillåten, låt vara tills vidare bara under vissa betingelser. Så länge kyrkan fungerat som en stat i staten hade det varit uteslutet.

Avsevärda delar av lagarna skrevs om, inte sällan efter mönster från socialismens Sverige. Mycket gott åstadkoms under dessa år, men den höga arbetslösheten på 20-25 procent lyckades man trots ihärdiga löften inte betvinga.

Det nationella självförtroendet

ansågs behöva stärkas. En inledning blev att Spanien 1985 arrangerade världsmästerskapet i fotboll. De verkligt stora begivenheterna skulle följa 1992, året då landet sattes i internationellt fokus.

Startskottet blev 500-årsfirandet av att Christofer Columbus (Cristóbal Colón) landstigit i Karibien. Madrid utsågs till europeisk kulturhuvudstad. Barcelona arrangerade de olympiska sommarspelen och Se-

villa en jättelik världsutställning. Allt detta blev framgångar av stora mått. Spanien var åter ett land att räkna med.

Puente de la Barqueta i Sevilla

Himlen mörknar

En del ljus från evenemangen föll på regeringen, men den hade nu också fått mindre angenäma saker att tänka på. Inom socialistpartiet och i dess närhet uppdagades i början av 1990-talet en lång rad fall av mutor och andra ohederligheter.

”Makt korrupperar, mycket makt korrupperar mycket” har någon sagt. Det obrutna maktinnehavet hade hos en rad ledande personer upplöst känslan för moral och etik. Korruption och girighet spred sig alltmer – ända upp i toppen.

Den som inledde avslöjandena var en ung och äregirig journalist, Pedro Ramírez, på den lilla tidningen Diario 16. Det gällde då att regeringen organiserat en dödspatrull,

som helt utanför lagen härjade i Baskien i jakt på ETA:s terrorister. Under fem års tid försökte Gonzáles folk tysta kritiken och lyckades slutligen tvinga tidningen att sparka Ramírez. Men han gav sig inte, fick ihop en hel del sponsorpengar och startade 1989 en helt oberoende tidning som fick namnet El Mundo (Världen – väl valt eftersom regeringens huvudorgan hette El País, d.v.s. Landet). I den fortsatte han att dra fram missförhållanden och oegentligheter i ljuset.

Ramírez avslöjade brotten

Vice premiärministern tvingades avgå. Chefen för Guardia Civil visade sig ha jättelika bankkonton i Schweiz, vilket renderade honom många års fängelsestraff. Också cheferna för Järnvägen och Riksbanken avskedades. Och detta var

bara toppen på ett isberg, brottsligheten frodades på många nivåer. De pinsamma avslöjandena tycktes aldrig ta slut. Trycket på regeringen blev alltmer besvärande – men hindrade inte ytterligare en valseger.

Regeringsskifte

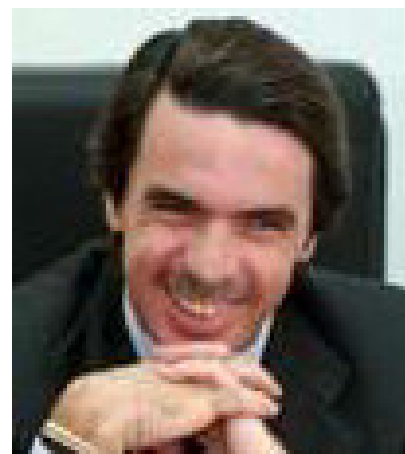
Men sedan gick det inte längre. År 1996 förlorade PSOE makten efter fjorton års innehav. En bidragande orsak var oenighet om ekonomin med det katalanska partiet CIU (Convergencia I Unión – ungefär Samverkan och enighet) som man i slutet varit hänvisad att stödja sig på.

González ut

Inte heller högerpartiet PP (Partido Popular – Folkpartiet), som nu kom till makten, lyckades få egen majoritet utan måste samarbeta med CDC (Convergència Democrática

de Catalunya – Katalansk demokratisk samverkan) och dess ända sedan 1976 styrande ministerpresident Jordi Pujol, en politiker med stark lyskraft. Statsminister blev José María Aznar, mindre karismatisk än Gonzáles och Pujol men en erkänt duglig politiker.

Aznar in

Fult spel

Att inte längre ha makten var svårt för PSOE att acceptera. Pedro Ramírez, mannen bakom all plåga, måste krossas. En hemlig komplot iscensattes med falska vittnen som skulle utmåla honom som pedofil. Sedan arrangerades en amorös eskapad, där en ung invandrerska från Västafrika tvingades medverka. Heta scener smygfilmades och videokopior distribuerades åt alla möjliga håll.

Men El Mundo slog tillbaka och förde i bevis att det var socialist-

partiet som låg bakom alltihop med f.d. chefen för inrikesdepartementet i spetsen. Man hade kunnat gå ännu längre och avslöjat Gonzáles personliga medverkan i en del fall, men Aznar ansåg det vara viktigare att landet nu ägnade sig åt framtiden.

Frigörelse

Den gamla stötestenen om regionernas självstyre hölls hela tiden levande av nationalistiska grupper i främst Baskien och Katalonien, i någon mån också Galicien. Samtal fördes periodiskt med centralregeringen, men resultaten blev mycket begränsade eftersom Aznar var en stark förespråkare för nationens enhet.

Våldet fortsätter

Året innan han tillträdde hade han utsatts för ett bombattentat – en ny påminnelse om makthavarnas utsatthet i detta land. Säkert lade det extra tyngd bakom hans oförsonliga hållning gentemot våldet i allmänhet och ETA i synnerhet. Med de baskiska vänsterextremisterna vägrade Aznar att ens diskutera. "Man förhandlar inte med terrorister" var hans orubbliga budskap, en hållning som han omsider även fick PSOE med på.

Så attentaten fortsatte med ojämna mellanrum. Men när den moderate

baskiske politikern Miguel Angel Blanco kidnappades och mördades var måttet rågat: spanjorerna gick överallt man ur huse i en jättedemonstration mot våldet. Sex miljoner människor tros ha deltagit. På hösten 1998 utropade ETA en vapenvila i avvaktan på förhandlingar om Baskiens framtid. Att resultatet även här blev klen förvånar inte med tanke på regeringens inställning. Efter lite mer än ett år bröts uppehållet, snart detonerade bilbomber i Madrid.

Den stora miljökatastrofen

i Andalusien inträffade också 1998: en gruvdamm brast och giftiga vattenmassor översvämmade den vidsträckta nationalparken Doñana i floden Guadalquivirs delta. Växt- och djurlivet tog stor skada. Dammen hade byggts av spanjorerna men ägdes numera delvis av det svenska gruvföretaget Boliden. Efter omfattande utredning och efterföljande rättegång frikändes ägarerna helt från ansvar.

Euron hägrar

En annan viktig fråga under de här åren var förberedelserna inför den gemensamma europeiska valutan. Stränga budgetkrav ställdes på de länder som ville vara med. Få väntade sig att Spanien skulle klara dem redan i första omgången. Men

de omfattande reformer som Partido Popular tagit itu med visade sig framgångsrika. Näringslivet sköt fart på ett sätt som knappast förekommit sedan "det tyska undret" efter andra världskriget. Arbetslösheten började snart sjunka, de borgerliga fick många fler i arbete än den arbetarregering de efterträtt. Utvecklingen skulle fortsätta in på 2000-talet. Med glans klarade man "inträdesproven" och kunde stolt delta i eurons införande i januari 2002.

Valet år 2000

hade då åter vunnits av Partido Popular, som den här gången fått egen majoritet och fullt ut kunde driva sina frågor. I likhet med borgerliga partier i andra länder ivrade man bl.a. för privatisering av storföretag, vilka dittills legat i statens händer. I synnerhet gällde det kommunikationer som telefoni, television och järnvägar.

Sommaren 2002 kreverade nya ETA-bomber i flera kustorter, även på Costa Blanca. Det antogs att man velat skada Spaniens viktiga turistindustri. För att uppmärksam-

heten skulle bli stor utfördes dåden vid tiden för EU:s toppmöte i Sevilla. Någon varaktig effekt på den utländska tillströmningen fick de dock inte. Året därpå förbjöd centralregeringen det baskiska partiet Herri Batasuna (Folkets enhet – ETA:s politiska gren).

PP:s andra mandatperiod innehöll också en del spänningar gentemot andra länder. Den första blossade upp då britterna år 2000 tog in en av sina atomubåtar för reparation i Gibraltar. Ett par år senare tänkte Marocko ockupera de pyttesmå och öde Islas de perejil (Persiljeöarna) vid marockanska kusten, där man ansåg att Spanien bedrev olovlig verksamhet. Spanjorerna svarade med att skicka dit marintrupper. Efter förhandling överenskomms att öarna skulle förbli obesatta av båda länderna.

Drama till sjöss

En händelse som rörde upp sinna i landet var oljetankern Prestiges förlisning utanför den galiciska kusten på hösten 2002. Den hade i en storm skadats svårt och man fruktade att den skulle brytas sönder. Det gällde alltså att handla snabbt.

I valet mellan att bogsera in båten nära land eller att dra den längre ut i Atlanten valde regeringen det

senare, vilket skulle visa sig ödesdigert. Efter fem dagar bröts fartyget itu och sjönk tjugo mil ut.

En stor del av dess 77.000 ton olja läckte ut, spreds över ett vidsträckt område och drevs av pålandsvindar in mot kusten. Inte bara 60 mil kletades ner i Galicien, även nordkusten och södra Frankrike påverkades, liksom norra Portugal. De omfattande miljöskadorna skulle ta lång tid att åtgärda.

Den politiska oppositionen och dess sympatisörer var inte sena att anklaga regeringen för inkompetens. En grund för ställningstagandet hade varit hur vinden förväntades komma att blåsa. Om den råkat vrida åt andra hållet skulle det inte ha spelat lika stor roll vilken av lösningarna som valts.

Även 2003 blev ett mörkt år. I maj störtade i Turkiet ett flygplan med över sextio spanska fredssoldater på hemväg från Afghanistan. På hösten mördades en grupp spanska underrättelsemän i Irak.

Utrikespolitisk splittring

Efter attentaten i Washington och New York den 11 september 2001 stödde den spanska regeringen helhjärtat USA i kampen mot terrorismen, såväl när man omgående gick in i Afghanistan som inför invasionen av Irak våren 2003. Befolkningen var däremot kluven. I Spanien liksom på många andra håll i världen ägde stora demonstrationer rum mot planerna på att med våld störta Saddam Hussein.

Besök hos Bush

Landet i chock

När det i mars 2004 åter närmade sig val föreföll regeringen trots allt att sitta säkert. Opinionsanalyserna pekade på seger för PP med god marginal.

Men så kom den ohyggliga morgonen den 11 mars, då några förortståg i Madrid sprängdes av ett tiotal bomber. Förödelsen blev stor, särskilt på huvudstationen Atocha där flertalet detonerat. Över 190 män-

niskor fick sätta livet till, många fler fick allvarliga skador.

Regeringen ansåg sig snabbt på det klara med vem som utfört gärningarna: naturligtvis ETA. Det låg också närmast till hands, dels med tanke på baskernas decennier av terror och dels genom att man nyligen stoppat en ETA-bil full med sprängmedel på väg till Madrid. Då det sedan visade sig att spåren istället pekade på islamiska terrorister, kanske Al Qaida, hade man kunnat ändra sig men fortsatte att hävda ETA:s skuld. Någon säker sanning existerade ännu inte.

Valkampen avbröts. Dagen före val är i Spanien en "dag för eftertanke" då ingen politisk aktivitet får förekomma. Trots det samlades en del vänsteranhängare och angrep regeringen för att inte ha talat sanning. Den otillåtna demonstrationen var väl bevakad av internationella medier som varskotts i god tid.

Omsvängning

Tvärtemot prognoserna vann socialistpartiet PSOE, som med den nye statsministern José Luis Rodríguez Zapatero fick överta ansvaret för ett land i djup sorg. "Tänk om han fick posten med hjälp av Osama Bin Laden" suckade en anhängare bittert.

Aznar ut

Bakgrunden

Till hur stor del valresultatet den 14 mars kan tillskrivas bombdåden får vi väl aldrig veta, även om en stor opinion anser att de var helt avgörande – eller rättare sagt att regeringen alltför snabbt utpekade fel skyldiga.

Vad vi däremot numera vet är att de som låg bakom var till Spanien tidigare invandrade marockaner. Men inte fanatiska islamister, som många fortfarande föreställer sig, utan unga män som kände sig vilslna och oönskade i det europeiska samhället. Precis samma grundförutsättning skulle senare driva de män som sprängde tunnelbanan i London.

Att man inspirerats – eller snarare indoktrinerats – av demagogiska imamer och Al Qaida-sympatisörer stod emellertid klart. Förövarna

skulle få känna sig betydelsefulla genom att utföra en stor och ärorik gärning. Deras bristande självförtroende skulle få en kick. Flera av Madrid-bombarna hade tidigare medverkat vid attentaten mot bl.a. spanska intressen i Casablanca.

Folk var bestörta över att det inte (som 2001 i USA) handlade om ditskickade extremister utan till synes helt vanliga, i landet bosatta människor.

Snart framkom att deras politiska huvudsyfte var att Spanien skulle dra tillbaka sina soldater från Irak. Att dessa inte utgjorde stridande förband utan tvärtom bedrev humanitär verksamhet spelade ingen roll. Rättrogna muhammedaner ansåg dem ändå stödja USA och "besudla islams heliga jord".

Zapatero hade före valet lovat att kalla hem soldaterna om PSOE skulle vinna, och så skedde inom ett par månader. Möjligen var det snarare det löftet som avgjorde valet. Men det på sikt allvarligaste var kanske att gärningsmännen och deras inspiratörer "vann", att dåden fick precis avsedd verkan.

Spanska polisen har, med hjälp av utländska kolleger, varit mycket effektiv och fångat in ett stort antal personer som direkt eller indirekt hade med bombarna att göra.

Steg framåt

Vänsterns under Felipe Gonzáles inledda förändringar har fortsatt under Zapatero. Begränsningarna i abortlagstiftningen har tagits bort. Det man senast tvistat om är att abort på mycket unga skall kunna genomföras utan föräldrarnas vetskap. Vidare har rätten till homoäktenskap införts. Allt otänkbart för kyrkan och betydande del av borgerligheten.

På utbildningsområdet är en framträdande fråga obligatorisk undervisning i engelska från låg ålder. Det ansågs tidigare inte behövt, eftersom spanskan är ett världsspråk och t.ex. all högre undervisningslitteratur ändå finns tillgänglig. Att snabbt sätta engelskan på schemat har likväl inte varit lätt, eftersom tillgången på kvalificerade lärare ännu är begränsad. Inte heller dessa lärde sig språket som barn.

Zapatero med USA:s president Obama

... och steg tillbaka

Det är ju inte ovanligt att en ny regering inleder sin verksamhet med att riva upp frågor som föregångarna beslutat om. Så skedde även nu. Den första gällde den omfattande Vattenplanen, överförandet av överskottsvatten från floden Ebro i norr via rörledningar till de torra områdena i sydost: autonoma Valencia och Murcia samt provinsen Almería.

Kuppförsöket 1981 skildras i källorna något olika. Den som vill läsa mer rekommenderas att gå in på www.scandinavia-costablanca.com/index och söka upp *Historien om 23 F*. Där nämns även den general som skall ha varit ytterst ansvarig för revolten.

Miljökämpar och lantbrukare i Katalonien ansåg att Ebros delta och de stora odlingsområdena runt floden skulle ta skada. PSOE "köpte konceptet" och lyckades snabbt utverka stöd för sin uppfattning av EU:s miljökommissionär, partivännen Margot Wallström.

Som ersättning presenterades ett stort och oerhört energikrävande projekt för avsaltning av havsvatten. Ebros vatten skulle få rinna ut i havet och samma mängd längre ner längs kusten sedan tas in och befrias från salt. Kostnaden beräknades – av en tillfällighet? – till samma belopp som för PP:s vattenplan. Den största anläggningen (enligt uppgift den mest omfattande i Europa) står snart färdig att tas i bruk nära det nya sjukhuset i Torrevieja.

Kohandel

Att vattenfrågan gavs så hög prioritet torde sammanhålla med att

valet inte bara förde PSOE åter till makten utan samtidigt gjorde det beroende av det katalanska partiet ERC (Esquerra Republicana de Catalunya – Kataloniens republikanska vänster). Det är extremt separatistiskt och kämpar, liksom baskerna, för sin autonoms totala frigörelse från resten av Spanien. Bland annat kräver man att få kallas en egen nation, ha egna representanter i Bryssel o.s.v.

Zapateros sits är i det här avseendet inte avundsvärd. I motsats till Aznar har han accepterat att förhandla med de upproriska i nordost, ja till och med skriva om vissa paragrafer i konstitutionen. Hur det kommer att sluta vet ingen, men helt omöjligt är det kanske inte att Spanien, detta alltsedan början av 1500-talet sammanhållna rike, en dag börjar falla isär. Den som lever får se.

Sven Kruckenberg